

Ivans Jānis Mihailovs

Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija

VALSTS UN RELIĢISKO ORGANIZĀCIJU ATTIECĪBAS STARPTAUTISKAJOS UN EIROPAS TIESĪBU AKTOS

Šis raksts ir mēģinājums veikt pārskatu par valsts un reliģisko organizāciju attiecību regulējumu starptautiskajos un Eiropas tiesību aktos, analizējot zinātnisko literatūru un tiesību aktus.

Valsts attiecību/attieksmes ar/pret reliģiju un reliģiskām organizācijām pamata ir reliģijas brīvības princips. Šo principu ir atzinusi arī Eiropas Savienība un Eiropas Padome.

Mūsdienu laba darbības prakse publiskajā jomā veicina tolerantu attieksmi un reliģiskās piederības specifikas ievērošanu dažādās sociālās attiecībās (darbs, saskarsme ar valsts pārvaldi, militārais dienests) u. tml.

Neskatoties uz vairākām reliģijas brīvības principa īstenošanas problēmām, valsts un reliģisko organizāciju attiecībās būtu jāievēro vienlīdzība, nosakot precīzas sadarbības un uzraudzības robežas, kas arī ir priekšnoteikums tiesiskās laicīgās valsts esamībai.

RELATIONS BETWEEN STATE AND RELIGIOUS ORGANIZATIONS IN INTERNATIONAL AND EUROPEAN LEGAL ACTS

Religion is one of the most important social regulators influencing the relations in the society and the choice (action) of an individual in the concrete situation, sacralize definite behaviour and standards, or quite vice versa – disavow them (sin), regulate the relations among people and the relations between human and the highest power (God), in separate cases allowing to overcome legal and ethical dilemmas, to act or refrain from action. Each religion exists in a definite community (society), therefore, the religious norms affect the life of community members and thus also the state, culture, and rights.

Nowadays the impact of rights on religion, religious organizations as communities of believing persons, their organization, administration and activity is impossible to deny.

This study is an attempt to offer a review on the regulation of the relations between state and religious organizations in international and European legal acts.

Analysis of the legal aspects of the relations between state and religious organizations allow the conclusion that the freedom of religion has a fundamental basis which today determines the relations/attitude of the state with/to religion and religious organizations. The principle of freedom of religion as an integral part of human rights is respected and implemented in states where the church is fully or partly separated (segregated) from the state as well as in states where there is state church. This principle has been acknowledged also by the European Union and the European Council leaving the implementation details to the Member States themselves.

The principle of freedom of religion comprises two principal aspects: person's individual choice to not/belong to some religion and to not/participate in religious activities, and

state's responsibility is to respect, within the framework of the law, the freedom of activities of religious organizations.

Implementation of the principle of freedom of religion is burdened by manifold interpretation of the notions "religion" and "belief"; by the necessity to consider this principle commensurate with other human rights and freedoms; by the vagueness of the limits of this principle. In this context, the practice of the European Court of Human Rights is essential, in interpreting correspondingly the principle of freedom of religion provided for in Article 9 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, particularizing the understanding of this principle in the relations between the state and religious organizations.

Present-day practice, at least in the public sphere, facilitate a tolerant attitude and observance of the specific character of religious belonging in various social relations (work, contacts with state administration, military service) etc.

Nevertheless, disregarding several implementation problems of the principle of freedom of religion, equality should be observed in the relations between the state and religious organizations, establishing precise limits of cooperation and supervision, which is a precondition for the existence of a legal secular state.

Ievads

Tiesības un ētika (morāle) tradicionāli tiek uzskatītas par sociālo attiecību pamatregulatoriem, kas atrodas nepārtrauktā mijiedarbībā, papildina un precizē viena otru, veido attieksmes un ļauj izvēlēties konkrētu rīcības modeli. Tomēr ikdienas dzīvē gadās vairākas situācijas, kurās tiesības un ētika nonāk savstarpējās pretrunās, tiek pretnostatītas vai piedāvā atšķirīgus, pat pretējus rīcības modeļus (piemēram, ne viss, kas ir tiesisks, ir ētisks, un otrādi), attiecīgi liekot ņemt vērā citus sociālo attiecību regulatorus, kas būtiski iespaido vai pat veido katra indivīda un sabiedrības pasaules skatījumu, ietekmē noteikta rīcības modeļa izvēli (tradīcijas, rituāli, tabu, paražas, kultūra u. tml.).

Viens no šādiem regulatoriem ir reliģija, kas, neapšaubāmi, ietekmē attiecības sabiedrībā un indivīda izvēli (rīcību) konkrētajā situācijā, sakralizē noteiktu uzvedību un normas vai tieši otrādi – neatzīst tos (grēks), regulē attiecības starp cilvēkiem un cilvēka attiecības ar augstāko spēku (Dievs), atsevišķos gadījumos ļaujot pārvarēt tiesību un ētikas dilemmas, rīkoties vai atturēties no rīcības (atcerēsimies kaut vai vairākās valstīs pastāvošo zvēresta došanu tiesās). Jāuzsver, ka katra reliģija eksistē noteiktajā kopienā (sabiedrībā). Līdz ar to reliģijas normas, neapšaubāmi, ietekmē kopienas locekļu dzīvi, tātad arī valsti, kultūru, tiesības (Калинин 2001: 130).

Arī tiesību ietekmi uz reliģiju, uz reliģiskām organizācijām¹ kā ticīgo personu kopienām, to organizāciju, pārvaldi un darbību mūsdienās nav iespējams noliegt. Vēl

¹ Saskaņā ar Reliģisko organizāciju likuma 3. panta pirmo daļu reliģiskās organizācijas ir noteiktajā kārtībā reģistrētās draudzes, reliģiskās savienības (baznīcas) un diecēzes.

vairāk – mūsdienu tiesību zinātne diezgan plaši pētī gan t. s. baznīcas² iekšējās tiesības (kanoniskās tiesības), attiecības katras baznīcas iekšienē, baznīcas pārvaldi un iekārtu, to regulējumu, gan t. s. baznīcas ārējās tiesības – normas, kas nosaka dažādu baznīcu (plašākajā nozīmē – reliģisko organizāciju, reliģiju) attiecības ar valsti, ar sabiedrību, baznīcu darbību, reliģijas brīvību (Albats 1930: 1; Balodis 2002: 10–11) u. c.

Tomēr būtu jānorāda, ka 20. gadsimta nogalē tika vairākkārt izteikts viedoklis, ka baznīcas ārējās tiesības būtu jādēvē par reliģiju vai reliģiskām tiesībām, jo mūsdienu “raibā attieksmju pret reliģiju un ticību aina” pieļauj dažādu reliģisko organizāciju darbību, daudzveidīgu pasaules skatījumu, t. sk. ateisma, pastāvēšanu sabiedrībā, valstī. Līdz ar to reliģiskās tiesības pēc būtības aptver daudz plašāku jautājumu loku nekā baznīcas ārējās tiesības, regulējot valsts, dažādu reliģisko organizāciju, jauno reliģisko kustību, sektu un kultu, indivīdu attiecības, kas skar pasaules skatījumu (ticību un ticējumus), reliģisko izglītību un reliģiju mācīšanu izglītības iestādēs, iespējas darboties un veikt reliģiskās aktivitātes, sludināt un iesaistīt/piesaistīt indivīdus, vākt ziedojumus, kā arī nodrošina iespējas aizsargāt indivīdu no cilvēktiesību pārkāpumiem un citas destruktīvas rīcības (Бажан, Старков 2007: 491; Krishnaswamy) u. tml.

Valsts un reliģisko organizāciju attiecību juridiskos aspektus, baznīcas tiesību pamatjautājumus ir diezgan plaši pētījuši Latvijas tiesībzinātnieki. Jau 1930. gadā tika publicētas Latvijas Universitātes profesora Hermana Albata lasītās lekcijas baznīcas tiesībās (Albats 1930: 52).

Mūsdienās divas apjomīgas grāmatas un vairākus rakstus par valsts un baznīcas attiecībām ir publicējis Latvijas Universitātes profesors Ringolds Balodis (Balodis 2000: 728; Balodis 2002: 728). Savukārt Biznesa augstskolas “Turība” profesors Valdis Blūzma ir raksturojis kanonisko tiesību attīstības vēsturiskus aspektus (Blūzma 2002: 72; Blūzma, Zemītis, Osipova 2007: 341–350). Atsevišķus reliģisko organizāciju un kustību kriminoloģiskos aspektus ir savdabīgi analizējis Rīgas Stradiņa universitātes asociētais profesors Andrejs Vilks (Vilks 2001: 275–307; Vilks 1998: 148).

Valsts un baznīcu attiecību teorētiskie un vēsturiskie aspekti ir visai plaši aplūkoti vēsturnieces Ineses Runces sagatavotajā un 2008. gada septembrī aizstāvētajā promocijas darbā (Runce 2008).

² Reliģisko organizāciju likuma 3. panta otrajā un trešajā daļā noteikts, ka reliģiskā savienība (baznīca) apvieno šajā likumā noteiktajā kārtībā reģistrētās vienas konfesijas draudzes. Draudzē uz brīvprātības principa pamata apvienojas vienas reliģijas vai konfesijas ticīgie, lai noteiktā apdzīvotā teritorijā veiktu reliģisku darbību, kā arī cita veida darbību.

Tomēr līdz šim brīdim Latvijā pārāk maz uzmanības ir veltīts valsts un reliģisko organizāciju attiecību problemātikai starptautiskajā, Eiropas Savienības un Eiropas Padomes līmenī. Jāatzīmē, ka pasaules un Eiropas prakse, it sevišķi reliģijas brīvības un ticīgo personu diskriminācijas novēršanas/nepieļaušanas jomā, būtiski ietekmē situāciju mūsu valstī. Tādēļ šis raksts ir mēģinājums, analizējot zinātnisko literatūru un tiesību aktus, piedāvāt pārskatu par valsts un reliģisko organizāciju attiecību regulējumu starptautiskajos un Eiropas tiesību aktos.

1. Valsts un reliģiju attiecības. Reliģijas brīvība starptautiskajos tiesību aktos

Cilvēces attīstība ir apliecinājusi tūkstošgadu ilgu divu varu – laicīgās (valsts) un garīgās (reliģijas, Baznīcas) – daudzveidīgu līdzāspastāvēšanu, cīņu par ietekmi un dominantu laika gaitā, kā norāda tiesībzinātnieks Ringolds Balodis, izkristalizējoties vairākiem valsts un reliģiju (reliģisko organizāciju) attiecību modeļiem:

- 1) baznīcu izslēdzošās (ateistiskās) valstis, piemēram, Padomju Savienība;
- 2) valstis, kurās pastāv valsts un baznīcas pilnīgās nošķiršanas (separācijas) modelis, piemēram, ASV, Francija, nosakot striktas attiecību robežas un valstij neidentificējot sevi ne ar vienu no reliģijām;
- 3) valstis, kurās pastāv valsts un baznīcas daļējās nošķiršanas modelis, piemēram, Vācija, Latvija, Krievija, formāli valsts neidentificē sevi ne ar vienu reliģiju, taču reālajā dzīvē valsts nav pilnībā nošķirta no baznīcas;
- 4) baznīcas valstis (teokrātijā), piemēram, islama valstis, kur pastāv reliģijas diktāts un valsts sevi identificē ar noteiktu reliģiju;
- 5) valstis, kurās pastāv valsts baznīca, piemēram, Lielbritānija, Dānija (Balodis 2000: 71; Balodis 2008: 122).³

Apvienoto Nāciju Organizācijai sagatavotajā ziņojumā par reliģiskajām tiesībām un praksēm ir piedāvāts dalīt mūsdienu valstis trīs grupās:

- 1) valstis, kurās ir atzīta valsts reliģija (baznīca);
- 2) valstis, kurās pastāv valsts un reliģijas (baznīcas) nošķirtība;
- 3) valstis, kurās dažas reliģijas ir atzītas no valsts puses kā tradicionālās vai vēsturiski iesakņojušās noteiktajā teritorijā (Krishnaswamy).

Mūsdienu pasaulē dominē demokrātiskā laicīgā valsts, ko raksturo baznīcas pilnīga vai daļējā nošķirtība un kura balstās uz šādiem principiem:

³ Jāatzīmē, ka zinātniskajā literatūrā var sastapt arī citas valsts un reliģijas (baznīcas) klasifikācijas.

- 1) reliģijas brīvība (pasaules skatījuma izvēles brīvība) – obligātās reliģijas vai ideoloģijas neesamība sabiedrībā. Šāds princips tiek veiksmīgi īstenots arī valstīs, kurās pastāv valsts baznīcas, ļaujot visiem pilsoņiem (pavalstniekiem) izvēlēties savu piederību noteiktai reliģijai, pieņemt vai nepieņemt uzskatus u. tml., tādā gadījumā valsts nevar kontrolēt vai fiksēt iedzīvotāju attieksmi pret reliģiju vai reliģisko piederību (reliģijā kā privātajā sfērā);
- 2) reliģisko organizāciju pilnīga vai daļēja nošķirtība (atdalītība) no valsts, precīza savstarpējo tiesību, funkciju un pienākumu noteikšana, savstarpējā neiejaukšanās, kurai ir pieļaujami normatīvajos aktos noteikti izņēmumi, piemēram, dalība dažādās konsultatīvās institūcijās, viedokļa izteikšana. Arī valsts pārvaldei un pašvaldībām ir jābūt laicīgām. Tai pašā laikā valsts ir tiesīga dibināt institūcijas, kas pārvalda (uzrauga) reliģiskās lietas un, ja reliģiskās organizācijas pārkāpj normatīvajos aktos noteikto, valsts var paturēt tiesības iejaukties, it īpaši aizsargājot cilvēktiesības un sabiedrības drošību;
- 3) valsts izglītības sistēmas laicīgais raksturs, kas pieļauj atsevišķu reliģisko priekšmetu mācīšanu valsts vai pašvaldību izglītības iestādēs (parasti ar vecāku vai bērnu piekrišanu);
- 4) reliģisko organizāciju līdztiesība likuma priekšā (izņemot valstis, kurās ir atzītas tradicionālās vai vēsturiskās reliģijas (konfesijas, baznīcas).

Jāsecina, ka laicīgums pēc būtības nozīmē valsts neatkarību no reliģijas, reliģiskām organizācijām, stingri nosakot savstarpējās sadarbības noteikumus un garantējot valsts iedzīvotājiem reliģijas brīvību/izvēli (Понкин 2003; Понкин 2004; Понкин 2005).

Kā redzams, reliģijas brīvības princips ir fundamentāls valsts un reliģisko organizāciju attiecību pamats mūsdienās, kas balstās uz brīvību individuāli un/vai kolektīvi paust jebkuru reliģiju vai pasaules skatījumu, t. sk. ateismu, nepiederēt nevienai reliģijai, veikt rituālus un citas reliģiskās aktivitātes u. tml., kas akceptē reliģisko organizāciju darbības brīvību u. c. Šis princips mūsdienās tiek atzīts arī valstīs, kurās pastāv valsts baznīca.

Reliģijas brīvības princips ir visai plaši interpretēts zinātniskajā literatūrā un juridiskajā praksē. Ziņojumā par reliģiskajām tiesībām un praksēm Apvienoto Nāciju Organizācija ir akceptējusi reliģijas brīvībā ietilpstošās tiesības un brīvības, kā arī noteikumus, kuri ir jāievēro valstij, lai nodrošinātu reliģijas brīvības principa īstenošanu, piemēram, attiecībā uz reliģisko lietu pārvaldi (vadība, menedžments), finansējumu, publiskās varas pienākumiem, reliģijas paušanas, izplatīšanas un mainīšanas brīvību u. c.

Reliģijas brīvības jēdziens ietver sevī tiesības uz kulta piekopusšanu, procesijām, misionārismu, reliģiskiem simboliem un to aizsardzību, reliģisko apbedīšanu, reliģisko svētku svinēšanu un atpūtu, reliģisko diētu, reliģisko laulību un šķiršanos, reliģisko uzskatu izplatīšanu, garīdznieku (reliģiskā personāla) apmācību, tiesības atteikties no zvēresta došanas, militārā dienesta, piedalīšanās valsts vai citu reliģiju rīkotos pasākumos, ārstēšanās, tiesības uz grēksūdzes noslēpumu (Krishnaswamy; Balodis 2008: 113).

Ziņojumā par reliģijas brīvību Latvijā ir norādīts, ka Latvijas valsts kopumā respektē reliģijas brīvības principu. Mūsu valstī pašreiz nav valsts reliģijas, baznīca, kā tas noteikts Latvijas Republikas Satversmes 99. pantā, ir nošķirta no valsts, taču pastāv dalījums: tradicionālās konfesijas un jaunās reliģiskās grupas. Tai pašā laikā ir norādīti atsevišķi gadījumi, kad reliģijas brīvības principa īstenošana ir apgrūtināta, piemēram, Reliģisko organizāciju likums ļauj valsts un pašvaldību skolās kristīgās ticības mācību pasniegt personām, kuras rakstveidā izteikušas vēlēšanos to apgūt, un valsts apmaksā šādu izglītību. Nacionālo minoritāšu skolās, ievērojot skolēnu un viņu vecāku vai aizbildņu vēlēšanos, var apgūt arī attiecīgajai nacionālajai minoritātei raksturīgās ticības mācību. Taču, neskatoties uz apstākli, ka jūdaisms ir tradicionālā konfesija, tā mācīšana skolās ir apgrūtināta, jo ebrejiem nav valsts atbalstītu mazākumtautību skolu, līdz ar to jūdaisma apguve ir iespējama tikai privātskolās.

Diskusijas raisa arī nepieciešamība izglītojamajiem kārtot valsts (centralizētos) eksāmenus ebreju svētku laikā. Tiek īpaši uzsvērts, ka Latvijā nav ziņu par cilvēkiem, kas būtu ieslodzīti vai aizturēti to reliģiskās pārliecības dēļ un par piespiedu pievēršanu ticībai (Latvia. International Religious Freedom Report 2008).

Reliģijas brīvības princips ir pazīstams gadsimtiem ilgi. Jau 1689. gadā Anglijā tika pieņemts Tolerances akts (Toleration Act), kas atbrīvoja no soda personas, kuras neatzina Anglikāņu baznīcu. Uz apgaismības un humānisma idejām balstītās Francijas 1789. gada 26. augusta "Cilvēka un pilsoņa tiesību deklarācijas" 10. pantā noteiktais aizliedza sodīt uzskatu, t.sk. reliģisko, dēļ, ja vien šo uzskatu paušana nepārkāpj ar likumu noteikto sabiedrisko kārtību. Savukārt Amerikas Savienoto Valstu Konstitūcijas 1. labojums (1791. gada 15. decembris) aizliedza izdot likumus, kas par valsts reliģiju noteiktu kādu reliģiju vai aizliegtu ticības brīvību u. tml.

Starptautiskajā līmenī reliģijas brīvības kā cilvēktiesību neatņemamās sastāvdaļas nostiprināšana ir notikusi pēc Otrā pasaules kara, Apvienoto Nāciju Organizācijai 1948. gada 10. decembrī pieņemot Vispārējo cilvēktiesību deklarāciju, kuras 2. un 18. pants nostiprina reliģijas brīvību, diskriminācijas uz reliģiskā pamata aizliegumu. Šai

deklarācijai seko 1966. gada 12. decembra Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām, kura 18., 20. un 24. pants detalizē reliģijas brīvības principu, t.sk. attiecībā uz bērniem.

Nozīmīgs instruments cīņā par reliģijas brīvības principa implementāciju pasaulē ir Apvienoto Nāciju Organizācijas 1981. gada 25. novembra Deklarācija par jebkuras neiecietības un diskriminācijas, kas balstās uz reliģiju vai pārliecību, izskaušanu, tajā uzsvērts, ka reliģijas vai jebkuras ticības brīvības neievērošana un ierobežošana ir tieši vai netieši izraisījušas karus un lielas ciešanas, īpaši tur, kur tās bijušas kā ārvalsts iejaukšanās līdzeklis citu valstu iekšējās lietās un naida kurinātājs starp tautām un valstīm; minētajā deklarācijā arī noteikts, ka reliģija vai ticība jebkuram, kas to piekopj, ir viens no viņa dzīves uzskatu (uztveres) pamatelementiem un ka reliģijas un ticības brīvība ir pilnībā jārespektē un jāgarantē. Reliģijas brīvības aizsardzības kontekstā nozīmīga ir arī Apvienoto Nāciju Organizācijas 1992. gada 18. decembra “Deklarācija par to personu tiesībām, kuras pieder pie nacionālām vai etniskām, reliģiskām un lingvistiskām mazākumgrupām”, tā aktualizē reliģisko mazākumgrupu tiesības sludināt un piekopt savu reliģiju.

Reliģijas brīvības principa nostiprināšanai būtiski ir reģionālie starptautiskie dokumenti: 1969. gada 22. novembra Amerikas cilvēktiesību konvencija (12., 13. pants), 1981. gada 26. jūnija Āfrikas cilvēku un tautu tiesību harta (2., 8., 12. pants), 1990. gada 5. augusta Kairas deklarācija par cilvēktiesībām islamā (10. pants), 1998. gada 30. marta Āzijas cilvēktiesību harta (6. pants) u. c.

Jānorāda, ka, neskatoties uz vispārējo reliģijas brīvības principa atzīšanu starptautiskajā līmenī, šis princips kā ideāls ir diezgan grūti realizējams un sasniedzams sociālo attiecību praksē, par ko liecina kaut vai nesenie notikumi Lielbritānijā, Francijā, Nīderlandē un atsevišķās Vācijas zemēs, tie bija saistīti ar reliģisko atribūtu (krustu) un tradicionālo apģērbu (musulmaņu sievietes tradicionālo galvas segu jeb hidžabu, jūdaistu kipu) valkāšanas aizliegumu publiskajās vietās (Понкин 2005). Jautājumi par reliģijas brīvības robežām un par iespējām ierobežot citas tiesības (piemēram, tiesības valkāt noteiktu apģērbu, kārtot eksāmenu reliģisko svētku laikā, sievietēm apmeklēt svētā Afona kalnu, ko 2003. gadā ar īpašu rezolūciju pieprasīja Eiropas Parlaments, valstiski atzīt jaunās reliģiskās kustības u. tml.), kā arī starptautiskās sistēmas nespēja novērst šī principa pārkāpumus (piemēram, notikumi bijušajā Dienvidslāvijā 20. gadsimta 90. gados) raisa vairākus viedokļus, kuri iekļaujas diskusijās par cilvēktiesību universālo vai relatīvo raksturu, cilvēktiesību pārlieku absolutizāciju vai diktātu. Šo diskusiju apskatam būtu jāvelti atsevišķs raksts, taču starptautiski nostiprinātā reliģijas brīvības principa nozīmi

mūsdienās, tieši veicinot katra cilvēka tiesības veidot savu pasaules skatījumu, izvēlēties savu piederību noteiktajai ticībai/ticējumiem, ir grūti pārvērtēt.

2. Reliģiskās organizācijas, reliģijas brīvība un Eiropas integrācija

Reliģijai (kristietībai) bija un joprojām ir milzīga loma Eiropas integrācijas veicināšanā. Ne velti, izstrādājot līguma par Eiropas Konstitūcijas projektu, tajā tika iekļauta norāde par Eiropas kopējo kulturālo, reliģisko un humānistisko mantojumu, faktiski atzīstot reliģisko vērtību nozīmi kopējās Eiropas attīstībā (Мудов; Abela).

Jau 1992. gada 7. februāra Māstrihtas līgumā par Eiropas Savienības (turpmāk – ES) izveidi tika iekļauta atsauce uz 1950. gada 4. novembrī pieņemtās Eiropas Padomes Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijā noteikto pamattiesību, t. sk. reliģijas brīvības (9. pants), garantijām ES kopējā telpā.

2007. gada 13. decembrī parakstītajā Lisabonas līgumā ir iekļauts 16.c pants, nosakot, ka „savienība respektē un neskar baznīcu un reliģisko organizāciju vai apvienību statusu, kas noteikts dalībvalstu tiesību aktos”. Tātad ES respektē dalībvalstu noteikto cilvēktiesību principiem atbilstošo reliģisko lietu regulējumu, ar reliģiskām organizācijām noslēgtos līgumus un vienošanās, kā arī tradīcijas, respektīvi, saglāba Eiropā pastāvošo valsts un reliģisko organizāciju attiecību modeļu daudzveidību. No iepriekš teiktā izriet, ka t. s. reliģisko lietu regulējums pamatā ietilpst dalībvalstu, nevis ES kompetencē (Брольо, Мирабелли, Онида 2008: 93–286).

Arī 2000. gada 7. decembrī pieņemtā Eiropas pamattiesību harta aizliedz jebkura veida diskrimināciju, t.sk. uz reliģiska pamata (10. pants).

Tomēr nozīmīgākas problēmas reliģijas brīvības principa ievērošanas ziņā saistās ar diskriminācijas izskaušanu darba attiecībās (nodarbinātībā). 2000. gada 27. novembra „Nodarbinātības direktīva” 2000/78/EC aizliedz diskrimināciju uz reliģiskās pārliecības, ticības, invaliditātes, vecuma un seksuālās orientācijas pamata, uzliekot dalībvalstīm pienākumu transponēt direktīvas prasības nacionālajos tiesību aktos. Kā uzsver pētnieki Lasi Vikers (Lucy Vickers), fundamentālās reliģijas brīvības ievērošanas problēmas slēpjās daudzveidīgajā terminu “reliģija” un “ticība” izpratnē dalībvalstu praksē. Arī dažādu cilvēktiesību un brīvību “konflikts” (reliģijas brīvība, seksuālās orientācijas brīvība, privātās dzīves princips, tiesības nepiederēt nevienai reliģijai u. c.) raisa grūtības cilvēktiesību sabalansēšanai ikdienas darba attiecību praksē (Vickers 2007). Tomēr nediskriminācijas prakses attīstība ES liecina par darba un privātās/reliģiskās dzīves

sabalansēšanas iespējām, popularizējot darba vietas un darba devējus, kas respektē darbinieku reliģiskās īpatnības.

Tai pašā laikā ir jānorāda, ka reliģijas brīvības principa akceptēšana ES ietvaros nav ļāvusi izvairīties no ilgstošā konflikta turpinājuma Ziemeļīrijā (starp Britu armiju un t. s. Īru republikas armiju), kura pamatā ir reliģiskās atšķirības. Šis konflikts joprojām ir uzskatāms par vienu no nopietnākajām ES attīstības problēmām. Mūsdienās daudz diskutē par Turcijas plānoto uzņemšanu ES, t. sk. norādot uz iedzīvotāju pasaules skatījuma/reliģiskām atšķirībām, kas bieži vien kļūst par iemeslu “europeizēto” attiecību pazīmēm šīs valsts sabiedrībā.

Reliģijas brīvības jautājumi ietilpst arī citas Eiropas organizācijas – Eiropas Padomes – dienaskārtībā. 2007. gada 26. oktobra ziņojumā “Ceļā uz aktīvu, taisnīgu un sociāli saliedētu Eiropu” ir norādīts, ka tiesību izmantošanai Eiropā ir jānotiek bez jebkādas diskriminācijas (arī reliģiskās), uzsverot, ka reliģiskiem faktoriem ir būtiska nozīme mūsdienu attiecībās, t. sk. sadalot un pretnostatot cilvēkus. Līdz ar to ir jāattīsta dialogs ar reliģiskām organizācijām, veicinot dažādības vadības principu ieviešanu Eiropā, t. sk. arī reliģiskajās lietās (На пути к активной, справедливой и социально сплочённой Европе 2007). Eiropas Padome regulāri izstrādā rekomendācijas reliģijas brīvības īstenošanas jomā (reliģiskā izglītība skolās, reliģisko organizāciju darbību regulējums, valsts un reliģisko organizāciju attiecības).

Būtisks Eiropas Padomes darbības virziens ir konkrētu strīdu par iespējamiem Eiropas cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas un tās protokolu pārkāpumiem, un konsultatīvu viedokļu sniegšana, ko veic Eiropas Cilvēktiesību tiesa. Kā jau tika minēts, šīs konvencijas 9. pants nosaka reliģijas brīvību, precizējot, ka šīs “tiesības ietver arī brīvību mainīt savu reliģisko pārliecību vai ticību un nodoties savai reliģijai vai ticībai kā vienatnē, tā kopā ar citiem, publiski vai privāti, piekopjot kultu, izpildot reliģiskas vai rituālas ceremonijas un sludinot mācību. Brīvību nodoties savai reliģijai vai ticībai var ierobežot tikai likumā paredzētajā kārtībā tai apmērā, kas ir nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā, lai nodrošinātu sabiedrisko drošību, aizsargātu sabiedrisko kārtību, veselību vai tikumību, vai aizsargātu citu cilvēku tiesības un brīvības.” (Eiropas cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija [skatīts 17.11.2008.])

Eiropas Cilvēktiesību tiesā izskatāmās lietas var nosacīti iedalīt vairākās grupās:

- 1) lietas, kas saistās ar reliģisko organizāciju reģistrācijas šķēršļiem, piemēram, Grieķijā, lai reģistrētu jaunu reliģisko organizāciju, ir nepieciešama Pareizticīgās baznīcas piekrišana, kas attiecīgi arī tika apstrīdēta;

- 2) lietas, kas saistās ar reliģisko organizāciju darbības šķēršļiem, piemēram, nesamērīga reliģisko organizāciju darbības uzraudzība, strīdi par reliģisko organizāciju īpašumiem (Grieķija);
- 3) lietas, kas saistās ar diskrimināciju pēc reliģiskās piederības, piemēram, nepamatoti aizliegumi veikt rituālus;
- 4) lietas, kas saistās ar piespiešanu vai represijām par nelojalitāti/nepiederību noteiktai reliģijai, piemēram, obligāta valsts reliģijas mācīšana izglītības iestādēs, piedalīšanās reliģiskos svētkos (Grieķija, Polija), reliģiozās literatūras izplatīšanas ierobežojumi (Lielbritānija) u. c.

Tiesas darbības statistika liecina, ka visbiežāk strīdos par reliģiskās brīvības principa ievērošanu tiek iesaistītas Grieķija un Polija – valstis, kurās ir spēcīga baznīcas ietekme uz sabiedrību.

Līdz ar to ir jāsecina, ka Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmumiem (spriedumiem) ir būtiska nozīme, izprotot (interpretējot) reliģijas brīvības principu un nodrošinot tiesību ievērošanu gan indivīdam, gan sabiedrībai, gan reliģiskajām organizācijām.

Nobeigums

Noslēdzot pārskatu par valsts un reliģisko organizāciju attiecību tiesiskajiem aspektiem, būtu jāuzsver, ka reliģijas brīvība ir fundamentāls pamats, kas mūsdienās nosaka valsts attiecības/attieksmi ar/pret reliģiju un reliģiskām organizācijām. Reliģijas brīvības princips kā cilvēktiesību neatņemama sastāvdaļa tiek respektēts un īstenots gan valstīs, kurās baznīca ir pilnīgi vai daļēji nošķirta (atdalīta) no valsts, gan valstīs, kurās pastāv valsts baznīca. Šo principu ir atzinusi arī Eiropas Savienība un Eiropas Padome, atstājot dalībvalstu ziņā tā īstenošanas nianšes. Tomēr ir jāakcentē, ka reliģijas brīvības princips ietver sevī divus pamataspektus: personas individuālā izvēle ne/piederēt kādai reliģijai un ne/piedalīties reliģiskās aktivitātēs un valsts pienākums likuma robežās respektēt reliģisko organizāciju darbības brīvību. Šie aspekti ir būtiski priekšnoteikumi indivīda un sabiedrības reliģiskās dzīves un reliģisko organizāciju darbības brīvības nodrošināšanai.

Reliģijas brīvības principa īstenošanu apgrūtina daudzveidīga jēdzienu “reliģijas” un “ticība” interpretācija, nepieciešamība savietot šo principu ar citām cilvēktiesībām un brīvībām (cilvēktiesību konflikts), kā arī šī principa robežu nenoteiktība. Šai kontekstā ir būtiska Eiropas Cilvēktiesību tiesas prakse, atbilstoši interpretējot Eiropas cilvēktiesību un

patmatbrīvību aizsardzības konvencijas 9. pantā noteikto reliģijas brīvības principu, detalizēti atklājot šī principa izpratni valsts un reliģisko organizāciju attiecībās.

Jāuzsver, ka mūsdienās laba darbības prakse, vismaz publiskajā jomā, veicina tolerantu attieksmi un reliģiskās piederības specifikas ievērošanu dažādās sociālās attiecībās (darbs, saskarsme ar valsts pārvaldi, militārais dienests) u. tml.

Taču, neskatoties uz vairākām reliģijas brīvības principa īstenošanas problēmām, valsts un reliģisko organizāciju attiecībās būtu jāievēro vienlīdzība, normatīvajos aktos nosakot precīzas sadarbības un uzraudzības robežas, kas arī ir priekšnoteikums tiesiskas laicīgās valsts esamībai.

LITERATŪRAS SARAKSTS

- Abela, Anthony *Solidarity and Religion in the European Union: a comparative sociological perspective*. <http://staff.um.edu.mt/aabe2/EDRC%20Abela.pdf>. (Skatīts 17.11.2008.)
- Albats, Hermanis (1930). *Baznīcas tiesības*. Rīga: Studentu padomes grāmatnīca.
- Balodis, Ringolds (2002). *Baznīcu tiesības*. Rīga: Mantojums.
- Balodis, Ringolds (2008). Tiesiskie principi, kas valda valsts un Baznīcas attiecībās Latvijas Republikā 21. gs. sākumā. *Juridiskā zinātne. Latvijas Universitātes raksti Nr.740*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 112–124.
- Balodis, Ringolds (2000). *Valsts un baznīca*. Rīga: Nordik.
- Blūzma, Valdis (2002). *Romas valsts un tiesības. Kanoniskās tiesības viduslaikos. Lekcijas ārvalstu tiesību vēsturē*. Rīga: Ekonomikas un kultūras augstskola.
- Blūzma, Valdis, Zemītis, Guntis, Osipova, Sanita (2007). *Ārvalstu tiesību vēstures avoti (no vissenākajiem laikiem līdz 1689.gadam)*. Rīga: Biznesa augstskola “Turība”.
- Deklarācija par jebkuras neiecietības un diskriminācijas, kas balstās uz reliģiju vai pārliecību, izskaušanu*. http://www.tiesibsargs.lv/lat/tiesibu_akti/ano_dokumenti/?doc=79. (Skatīts 20.11.2008)
- Eiropas cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija*. <http://www.mkparstavis.am.gov.lv/lv/?id=41>. (Skatīts 17.11.2008.)
- Krishnaswamy, Arcot *Study of Discrimination in the Matter of Religious Rights and Practices*. <http://www.religlaw.org/interdocs/docs/akstudy1960.htm>. (Skatīts 12.11.2008.)
- Latvia. International Religious Freedom Report 2008*. <http://www.state.gov/g/drl/rls/irf/2008/108454.htm>. (Skatīts 17.11.2008.)
- Lisabonas līgums, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu*. <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/13-cg14.lv07.doc>. (Skatīts 17.11.2008.)
- Vilks, Andrejs red. (1998). *Netradicionālās reliģiskās kustības un sektas: socioloģiskie un kriminoloģiskie aspekti*. Rīga: Kriminoloģisko pētījumu centrs.
- Reliģisko organizāciju likums*. <http://www.likumi.lv/doc.php?id=36874>. (Skatīts 12.11.2008.)
- Runce, Inese (2008). *Valsts un Baznīcas attiecības Latvijā: 1906.–1940. g.* <http://luis.lanet.lv/pls/pub/luj.fprnt?l=1&fn=F86737/Inese%20Runce%202008.pdf>.
- Vickers, Lucy (2007). *Religion and Belief Discrimination in Employment – the EU law*. http://ec.europa.eu/employment_social/fundamental_rights/pdf/legnet/07relbel_en.pdf. (Skatīts 17.11.2008.)
- Vilks, Andrejs (2001). *Deviantoloģija (mācība par uzvedības sociālajām novirzēm)*. Rīga: Tiesu namu aģentūra.
- Бажан, Татьяна, Старков, Олег (2007). *Религиоведение для юристов*. Санкт-Петербург: Юридический Центр Пресс.
- Брольо, Франческо Марджотто, Мирабелли, Чезаре, Онида, Франческо (2008). *Религии и юридические системы. Введение в сравнительное церковное право*. Москва: Библиейско-богословский институт св. апостола Андрея.
- Калинин, С. (2001). Некоторые проблемы Церкви и религии в современной общей теории права. *Христианские ценности в современной культуре (к 200-летию Христианства)*. Минск: Гама-5, с. 129–130.
- Мудов, С. *Религиозные аспекты Европейской интеграции*. <http://www.inst.by/basis/publ/XII2-4.pdf>. (Skatīts 17.11.2008.)

На пути к активной, справедливой и социально сплочённой Европе (2007).

[http://www.coe.int/t/dg3/socialpolicies/source/TSCF\(2007\)31R.doc](http://www.coe.int/t/dg3/socialpolicies/source/TSCF(2007)31R.doc). (Skatits 17.11.2008.)

Понкин, Игорь (2005). *Ислам во Франции*. <http://www.state-religion.ru/files/islam-f.pdf>. (Skatits 17.11.2008.)

Понкин, Игорь (2003). *Правовые основы светскости государства и образования*. <http://www.state-religion.ru/files/laicite1.pdf>. (Skatits 16.11.2008.)

Понкин, Игорь (2004). *Светскость государства*. <http://www.state-religion.ru/files/laicite2.pdf>. (Skatits 16.11.2008.)

Понкин, Игорь (2005). *Современное светское государство: конституционно-правовое исследование*. <http://www.state-religion.ru/files/laicite3.pdf>. (Skatits 16.11.2008.)